

HALINA PIETRAS

Wpływ zmian kosztów produkcji na inflacyjny wzrost cen

Effect of changes of production costs on inflational increase of prices

Wpływ zmian kosztów produkcji na poziom cen w gospodarce narodowej może przyczynić się do określenia charakteru inflacji, tzn. czy inflacja kreowana jest przez popyt, koszty, czy też brak dostosowania struktury podaży do popytu. Dość jednoznacznie przyjmuje się, że inflacja w gospodarce polskiej posiada charakter kosztowy i kreowana jest głównie w sektorze przedsiębiorstw przemysłowych. Przemysł według nomenklatury Europejskiej Klasyfikacji Działalności obejmuje trzy sekcje: górnictwo i kopalnictwo, działalność produkcyjną i zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę. Do czynników powodujących wzrost kosztów należy zaliczyć między innymi: wzrost płac, w tym zmiany wysokości obowiązkowych narzutów na wynagrodzenia, podwyżki urzędowych cen energii elektrycznej i gazu zużywanych dla celów produkcyjnych, podwyżki cen usług zewnętrznych, przeszacowanie majątku trwałego, zmianę poziomu kursu złotego w stosunku do walut obcych itp. Wzrost poziomu kosztów jest niewątpliwie jedną z przyczyn występujących w gospodarce zjawisk inflacyjnych. Tak sformułowana teza stanowi podstawę do przeprowadzenia analizy wpływu kosztów produkcji na wskaźnik wzrostu cen dóbr i usług w sferze realnej gospodarki. Analiza wpływu zmian kosztów produkcji na zmiany cen produkcji sprzedanej, a pośrednio zmiany wartości przychodów ze sprzedaży dóbr i usług oparta zostanie na publikowanych przez GUS wskaźnikach cen produkcji sprzedanej przemysłu, produkcji budowlano-montażowej, usług transportowych, gospodarki magazynowej, łączności itp. Przychody ze sprzedaży wymienionych sekcji stanowią 58,4% przychodów ze sprzedaży ogółem. Analiza dotyczy gospodarki polskiej w latach 1994–1996, ze względu na odmienną sytuację w tym czasie w zakresie oddziaływania kosztów wytwarzania w przemyśle na inflacyjny wzrost cen produkcji sprzedanej.

Okres szokowego wzrostu cen w gospodarce przerodził się obecnie w inflację chroniczną, związaną z permanentną gotowością przedsiębiorstw do podnoszenia cen, wynikającą z oczekiwań inflacyjnych. U podłoża oczekiwań inflacyjnych leżą zapowiadane regulacje cen i indeksacja płac, korekty cen uprzednio subsydiowanych, np. ceny nośników energii, taryfy transportowe itp., które stanowią niewątpliwy impuls inflacyjny przenoszony poprzez koszty na poziom cen produkcji sprzedanej. Tą drogą następuje urealnianie struktury cen, m. in. w celu ograniczenia i likwidacji dotacji budżetowych do deficytowej produkcji. Tego typu korekty są z punktu widzenia przedsiębiorstw zjawiskiem zewnętrznym. Do czynników zewnętrznych powodujących zmiany kosztów niezależnie od decyzji przedsiębiorstw należy również przeszacowanie majątku trwałego, wzrost cen zaopatrzeniowych materiałów, energii, usług zewnętrznych, podwyższanie poziomu najniższych wynagrodzeń, wysokość obowiązkowych narzutów na wynagrodzenia itp. Skutki te przedsiębiorstwa mogą neutralizować, m. in. poprzez poprawę efektywności swoich działań, obniżanie materiałochłonności i energochłonności, poprawę wydajności pracy, odpowiednią politykę płacową, ograniczanie zakresu korzystania z usług zewnętrznych itp. Podwyżki cen produkcji własnej przedsiębiorstwa mogą uzasadniać autonomicznym wzrostem kosztów, ukrywając swoją niegospodarność i marnotrawstwo. Do czynników wewnętrznych wpływających na zmiany poziomu kosztów zależnych od decyzji przedsiębiorstw należy między innymi: wartość amortyzacji od wykorzystanego majątku trwałego (zmniejszenie w przypadku zbycia zbędnych środków trwałych oraz zwiększenie w przypadku oddania do eksploatacji nowych inwestycji), politykę płacową, obniżenie materiałochłonności, energochłonności, ograniczenie zakresu usług zewnętrznych, podróży służbowych itp.

WPLYW WZROSTU KOSZTÓW PRODUKCJI W PRZEMYŚLE NA POZIOM CEN

Wzrost gospodarczy w ostatnich latach stwarza przesłanki dynamizowania dochodów gospodarstw domowych. Prowadzona polityka dochodowa przyczynia się do zróżnicowanego kształtowania się wynagrodzeń za pracę oraz świadczeń społecznych. W procesie transformacji gospodarki interwencja państwa w kształtowanie dochodów pracowników zatrudnionych w podmiotach gospodarczych ulega ograniczeniu. W miejsce stosowanych administracyjnych metod kształtowania wynagrodzeń w przedsiębiorstwach, obwarowanych systemem sankcji za przekroczenie określonego poziomu wzrostu przeciętnych płac, wprowadzono negocjacyjny system kształtowania przeciętnych wynagrodzeń. Przedstawiciele rządu, pracodawców oraz związków zawodowych wspólnie określają poziom rocznego wzrostu wynagrodzeń zaliczanych w ciężar kosztów przedsiębiorstw, dopuszczalnego, tzn. bezpiecznego z punktu widzenia kształtowania procesów makroekonomicznych. Przyjęte kryterium dotyczy

obligatoryjnie podmiotów gospodarczych państwowych i prywatnych, w których zatrudnienie przekracza 500 osób oraz posiada charakter orientacyjny w odniesieniu do pozostałych podmiotów gospodarczych. Przekroczenia ustalonego poziomu wzrostu wynagrodzeń, a zwłaszcza nieuzasadnione dostatecznie wysokim wzrostem produkcji oraz poprawą efektywności gospodarowania, prowadzą do pogorszenia sytuacji ekonomicznej podmiotu gospodarczego i stają się przyczyną impulsów inflacyjnych.

Wysoki poziom inflacji powoduje dążenie do osiągania wzrostu płac powyżej stopy inflacji, często bez względu na faktyczne wyniki ekonomiczne osiągnięte przez podmioty gospodarcze i ekonomiczną zasadność realizacji wzrostu w takiej skali. Nie znajdujący uzasadnienia w faktycznej poprawie wyników gospodarczych i efektywności gospodarowania wzrost płac przyczynia się do utrwalania inflacji i ogranicza możliwość jej tłumienia. Dochody pochodzące z wynagrodzeń za pracę (tj. po potrąceniu zaliczek na podatek dochodowy), np. w 1995 r. uległy zwiększeniu w porównaniu z rokiem poprzednim realnie o 5,5%.¹ Natomiast w 1996 r. realny przyrost wynagrodzeń za pracę wynosi 7,2% i jest znacznie silniejszy od wzrostu osiągniętego w 1995 r.² Łączne dochody netto ze świadczeń społecznych w ciągu 1995 r. realnie wzrosły o 5,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. W 1996 r. wzrost ten kształtował się na poziomie około 3%. W zasadzie we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych następuje stopniowa poprawa sytuacji dochodowej. Przeciętny miesięczny dochód przypadający na jedną osobę w gospodarstwie domowym zwiększył się realnie w 1995 r. o 2%, w 1996 r. o ponad 7%, w tym w gospodarstwach domowych pracowników o 10%, rolników oraz pracowników użytkujących gospodarstwa rolne o 6%, pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów o 5%.³

W 1994 r. w przemyśle koszty ogółem wzrosły o 38,7%, produkcja sprzedana wzrosła o 41,7%.⁴ Wskaźniki liczone w cenach bieżących wskazują, iż produkcja sprzedana przemysłu rośnie szybciej niż koszty ogółem. W 1995 r. sytuacja ukształtowała się odmiennie. W przemyśle nastąpił wzrost kosztów ogółem o 49,2% przy wzroście produkcji sprzedanej o 39,4%.⁵ Dane dotyczące pierwszych trzech kwartałów 1996 r. potwierdziły zaobserwowaną tendencję. Wskaźniki liczone w cenach bieżących potwierdzają fakt szybszego wzrostu kosztów ogółem niż produkcji sprzedanej i przychodów ze sprzedaży produktów.

Szczegółowa analiza danych pozwala stwierdzić, iż od 1995 r. zmieniła się na niekorzyść sytuacja w przemyśle w zakresie inflacyjnego oddziaływania kosztów.

¹ *Cechy i dochody w Polsce w latach 1989–1995*, GUS, Warszawa 1996, s. 11.

² T. Kozak-Lisiecka, *Zmiany cen*, „Gosp. Narod.” 1997, nr 4–5, s. 82.

³ *Ceny towarów i usług konsumpcyjnych*, GUS, Warszawa 1995, s. 14.

⁴ *Raport o stanie finansowym państwa*, Warszawa 1995, s. 36.

⁵ *Ceny*, Instytut Finansów, mps, Warszawa 1996, s. 17.

W 1994 r. wzrost kosztów nie wpływał na wzrost cen produkcji sprzedanej. Wyjątek stanowiła wówczas sytuacja w sekcji zaopatrywania w energię elektryczną, gaz i wodę, gdzie zaobserwowano silny wpływ kosztów na poziom cen produkcji sprzedanej. W 1995 r. koszty stawały się coraz bardziej infalcjogenne. Presja ta utrzymywała się przez trzy kwartały 1996 r. Czwarty kwartał tego roku przyniósł zmniejszenie się presji kosztów na wzrost cen. Charakterystyczna jest poprawa wskaźnika ilustrującego odchylenie deflatora kosztów działalności operacyjnej (tzn. podstawowej z punktu widzenia przedsiębiorstw) od wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej. W okresie od I do III kwartału 1996 r. deflator kosztów jest o 4,7 punktu procentowego wyższy od wskaźnika cen produkcji sprzedanej, podczas gdy analogiczna różnica zmniejszyła się do 3,5 punktu procentowego w okresie od stycznia do września 1996 r.⁶

Zmianom w czasie uległ również wpływ poszczególnych rodzajów kosztów na poziom cen. W 1994 r. poziom deflatorów żadnej z grup kosztów nie był wyższy od wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej. W 1995 r. natomiast wzrost zużycia materiałów i surowców stosowanych do produkcji w przemyśle wpływa na inflacyjny wzrost cen.⁷ Jednakże koszty energii, wbrew obiegowej opinii, nie tworzą w tym okresie zagrożenia inflacyjnego w przemyśle jako całości. Prawie wszystkie grupy kosztów z wyłączeniem kosztów zużycia materiałów i energii tworzą obecnie potencjalne zagrożenie dla poziomu cen produkcji sprzedanej. Szczególnie silny wpływ na poziom cen posiadają koszty związane z różnego rodzaju podatkami, opłatami, usługami, wynagrodzeniami i świadczeniami na rzecz pracowników. W ostatnim okresie obserwowane jest zjawisko wpływu wzrostu prawie wszystkich grup kosztów na poziom wzrostu cen produkcji sprzedanej. Skłania to do stwierdzenia, iż bez kontroli kosztów produkcji, a w szczególności kosztów wynagrodzeń, nierealne stanie się utrzymanie siły nabywczej złotego na zakładanym poziomie skorelowanym z redukcją inflacji. Sformułowana wyżej teza stanowi podstawę do przeprowadzenia analizy wpływu kosztów produkcji na wskaźnik wzrostu cen dóbr i usług w sferze realnej gospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem rodzaju działalności gospodarczej, struktury kosztów w układzie rodzajowym oraz wskaźnika wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych.

⁶ *Biuletyn Statystyczny*, GUS, Warszawa 1997, nr 6, s. 41.

⁷ T. Kozak-Lisiecka, *Poziom i struktura cen [w:] Gospodarka Polski w procesie transformacji*, IRiSS, Warszawa 1996, s. 123.

**ANALIZA WPLYWU ZMIAN KOSZTÓW PRODUKCJI NA ZMIANY CEN
PRODUKCJI SPRZEDANEJ**

Do czynników zewnętrznych powodujących zmiany kosztów niezależnie od decyzji przedsiębiorstwa można zaliczyć: przeszacowanie majątku trwałego, wzrost cen zaopatrzeniowych materiałów, energii, wzrost cen usług zewnętrznych, podwyższanie poziomu najniższych wynagrodzeń, wysokość obowiązkowych narzutów na wynagrodzenia itp. Do czynników wewnętrznych wpływających na zmiany poziomu kosztów zależnych od samodzielnych decyzji przedsiębiorstwa należą między innymi: wartość amortyzacji od wykorzystanego majątku trwałego (zmniejszenie w przypadku zbycia zbędnych środków trwałych, zwiększenie w przypadku oddania do eksploatacji nowych inwestycji), praktyka płacowa przedsiębiorstwa, obniżenie materiałochłonności, energochłonności, ograniczenie zakresu usług zewnętrznych, podróży służbowych itp. Przy ocenie zmian poziomu kosztów uwzględnić należy wzrost wolumenu przychodów ze sprzedaży dóbr i usług. W oparciu o wskaźniki w cenach bieżących oraz stałych z grudnia 1993 r. obliczone zostały deflatory przychodów ze sprzedaży, kosztów własnych oraz kosztów ogółem (tab. 1).

Tab. 1. Deflatory przychodów ze sprzedaży kosztów własnych oraz kosztów ogółem w %
Deflators of incomes from the sales of prime costs and total costs in %

Okres	Przychody ze sprzedaży dóbr i usług	Koszty własne sprzedaży	Koszty ogółem
I-III 1994	103,7	104,6	106,5
I-VI 1994	106,3	108,3	108,4
I-IX 1994	109,6	110,0	110,7

Dane zawarte w tabeli wskazują, o ile wzrosły przychody z tytułu wzrostu cen sprzedanych dóbr i usług oraz koszty własne sprzedaży i koszty ogółem z tytułu wzrostu cen poszczególnych czynników kosztów ponad poziom wzrostu przychodów i kosztów, wynikający ze wzrostu wolumenu produkcji dóbr i świadczonych usług. Z danych zawartych w tabeli wynika, że w ciągu trzech kwartałów 1994 r. deflatory kosztów własnych sprzedaży i kosztów ogółem były wyższe od deflatorów sprzedaży. W badanym okresie w zakresie przedsiębiorstw (przemysł, budownictwo, transport) występuje kosztowa presja inflacyjna. Wpływ poszczególnych sekcji działalności gospodarczej na poziom deflatorów przychodów ze sprzedaży jest zróżnicowany. Świadczą o tym dane zawarte w tabeli 2.

Z danych zawartych w tabeli wynika, że dominujący wpływ mają deflatory przychodów ze sprzedaży w przemyśle, którego przychody stanowią 48,1% przychodów ogółem, zaś pozostałe sekcje odpowiednio: budownictwo – 4,3%, transport, gospodarka magazynowa i łączność – 6,0%. Dominujący wpływ

Tab. 2. Deflatory przychodów ze sprzedaży dóbr i usług w %
 Dephlators of incomes from sales of goods and services in %

Okres	Przemysł, budownictwo i transport	Przemysł	Budownictwo	Transport
I-III 1994	103,7	103,8	104,5	102,7
I-VI 1994	106,3	106,2	107,4	106,8
I-IX 1994	109,6	109,5	110,0	110,5

Tab. 3. Deflatory kosztów własnych sprzedaży w %
 Dephlators of prime costs of sales in %

Okres narastająco	Przemysł, budownictwo i transport	Przemysł	Budownictwo	Transport
I-III 1994	104,6	105,3	112,2	98,6
I-VI 1994	108,3	108,9	110,2	104,9
I-IX 1994	111,0	111,6	111,1	108,8

Tab. 4. Deflatory kosztów ogółem w %
 Dephlators of costs totally in %

Okres narastająco	Przemysł, budownictwo i transport	Przemysł	Budownictwo	Transport
I-III 1994	106,5	107,6	117,5	95,4
I-VI 1994	108,4	108,9	113,7	103,6
I-IX 1994	111,1	111,1	114,2	107,1

obserwuje się również w kształtowaniu poziomu deflatorów kosztów własnych i kosztów ogółem (tabela 3 i 4).

Wpływ deflatorów poszczególnych czynników na wzrost deflatorów kosztów ogółem jest zróżnicowany w zależności od wielkości ich wag w strukturze kosztów i poziomu deflatorów zestawionych w tabelach 5 i 6.

Na deflator kosztów ogółem, wynoszący za okres I-XI 1994 r. 110,7% - 6,0% przypada na wzrost cen materiałów i energii. Zmniejszenie zużycia energii przy wzrastających cenach regulowanych nie spowodowało wzrostu wskaźnika cen materiałów i energii. Świadczy to o ograniczeniu zużycia energii w miarę wzrostu cen administrowanych. 1,6% spowodowane zostało wzrostem wynagrodzeń, 1,5% wynika ze zwiększenia kosztów pozostałych, 0,9% jest skutkiem wzrostu narzutów na wynagrodzenia, 0,5% wynika ze wzrostu poziomu amortyzacji. Na zmniejszenie deflatora kosztów ogółem wpłynęło zmniejszenie zakresu usług obcych (obniżenie poziomu deflatora kosztów ogółem o 0,4%) oraz podróży służbowych o 0,01%. Wysokość deflatora poszczególnych czynników kosztów ogółem ukształtowała się na poziomie zbliżonym do kosztów ogółem. Kształtowanie się deflatorów wynagrodzeń i wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych przedstawia tabela 7.

Tab. 5. Struktura kosztów ogółem według rodzajów kosztów w cenach bieżących w %
Total cost structure according to cost types in current prices, in %

Koszty	Przemysł, budownictwo i transport	Przemysł	Budownictwo	Transport
Amortyzacja	6,0	5,8	3,8	9,7
Zużycie materiałów i energii	49,5	55,6	34,5	19,6
w tym: energia	5,2	5,8	1,7	4,0
Usługi obce	14,8	12,0	22,5	28,1
Wynagrodzenia brutto	17,2	15,5	23,4	24,0
Narzuty na wynagrodzenia	7,8	7,1	9,6	11,4
w tym: ubezpieczenia społeczne	7,2	6,6	9,0	10,5
Podróże służbowe	0,4	0,3	1,2	0,9
Pozostałe	4,3	3,7	5,0	6,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tab. 6. Struktura i deflatory kosztów ogółem według rodzajów kosztów dla przemysłu, budownictwa i transportu w %

Structure and dephlators of costs, totally according to kinds of costs for industry, building and transport, in %

Koszty	Struktura	Okres		
		I-III 1994	I-VI 1994	I-IX 1994
Amortyzacja	6,0	104,2	104,6	110,5
Zużycie materiałów i energii	49,5	110,1	110,9	112,9
w tym: energia	5,2	110,6	98,9	94,5
Usługi obce	14,8	81,3	91,1	97,0
Wynagrodzenia brutto	17,2	107,5	107,6	109,4
Narzuty na wynagrodzenia	7,8	113,9	113,6	112,4
w tym: ubezpieczenia społeczne	7,2	111,5	110,8	111,6
Podróże służbowe	0,4	91,9	106,7	110,6
Pozostałe	0,2	140,1	138,3	135,9
Ogółem	100,0	106,6	108,4	110,7

Tab. 7. Kształtowanie się deflatorów wynagrodzeń i wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych w %

Dephltors of payments and price indexes for goods and consumption services, in %

Okres	Przemysł, budownictwo i transport	Przemysł	Budownictwo	Transport	Wskaźnik cen dóbr i usług konsumpcyjnych
I-III 1994	107,5	108,6	123,6	103,6	103,2
I-VI 1994	107,6	108,1	111,2	109,4	106,7
I-IX 1994	109,4	110,3	109,0	110,3	110,2

Inflacyjny wzrost wynagrodzeń odnotowany w okresie dwóch pierwszych kwartałów 1994 r. został całkowicie zniwelowany przez wskaźnik inflacji dóbr i usług konsumpcyjnych. Poziom realnej wartości wynagrodzeń w badanych

sekcjach ogółem uległ obniżeniu. Obniżyła się również realna wartość wynagrodzeń wypłacanych za wzrost wolumenu dóbr i usług w cenach stałych. Niewielkie obniżenie poziomu miesięcznych przychodów ze sprzedaży w cenach stałych z 1993 r. (zwykle w miesiącach następujących po miesiącach kończących kwartał) przedstawia tabela 8.

Tab. 8. Miesięczne przychody ze sprzedaży dóbr i usług w cenach stałych z grudnia 1993 r. w mld zł
Monthly incomes from sales of goods and services in constant prices from Dec. 1993 in billions of
złoty

1994 miesiące	Przemysł, budownictwo i transport	Przemysł	Budownictwo	Transport
I	112 035	94 231	6 143	11 661
II	113 223	94 197	7 106	11 919
III	129 483	108 621	8 077	12 815
IV	117 328	96 161	8 703	12 463
V	125 053	102 811	9 663	12 579
VI	129 029	105 290	10 719	13 020
VII	121 584	98 673	10 065	12 946
VIII	132 508	108 809	10 308	13 391
IX	135 539	110 700	11 839	13 001

Z danych tabeli wynika, że w 1994 r. w stosunku do 1993 r. w przedsiębiorstwach ujawniły się pewne rezerwy zdolności produkcyjnych w istniejącym majątku trwałym i obrotowym, które pozwoliły na wchłonięcie części liczby bezrobotnych oraz zmniejszenie stopy bezrobocia. Świadczyć to może o mobilności przedsiębiorstw w dostosowywaniu się do zmieniającego się popytu. W okresie objętym analizą nie ujawnił się wpływ inflacji strukturalnej. Jednak w poszczególnych ogniwach działalności gospodarczej może występować niedostosowanie struktury produkcyjnej do popytu. Brak odpowiednich wskaźników cen uniemożliwia również przeprowadzenie odpowiedniej analizy odnośnie zachowań przedsiębiorstw zajmujących dominującą pozycję na rynku w poszczególnych rodzajach działalności, np. w 21 działach przemysłu i w 4 działach transportu występuje tylko jedno przedsiębiorstwo, po dwa przedsiębiorstwa w 17 działach przemysłowych i po trzy w 12 działach przemysłu i w 1 dziale budownictwa.⁸

Z przeprowadzonej analizy wynika, że największa koncentracja produkcji występuje w przemyśle. Przedsiębiorstwa zajmujące dominującą pozycję na rynku mogą kreować ceny na produkowane dobra i świadczone usługi na poziomie wyższym niż wynika to ze wzrostu cen dóbr zaopatrzeniowych i usług obcych. Jedną z przyczyn wzrostu cen dóbr i usług w przemyśle, budownictwie i transporcie jest kosztowa presja inflacyjna. Nie obserwuje się presji popytowej.

⁸ *Zmiany cen w gospodarce narodowej*, Warszawa 1996, s. 7.

Przy istniejących rezerwach produkcyjnych i usługowych nie występuje wzrost inflacji spowodowany niedostosowaniem struktury produkcyjnej do popytu. Na kształtowanie się poziomu stopy inflacji dominujący wpływ wywierają zjawiska kosztowo-cenowe występujące w przemyśle z uwagi na jego najwyższy udział w przychodach i kosztach ogółem całej gospodarki narodowej. W strukturze rodzajowej kosztów najbardziej inflacjogennym czynnikiem jest wzrost cen materiałów. Wzrost cen energii nie powodował wzrostu inflacji, ponieważ przedsiębiorstwa ograniczały zużycie energii, wybierając technologie energooszczędne. Zaledwie 1/7 wzrostu kosztów ogółem została spowodowana wzrostem wynagrodzeń.⁹ Obserwuje się niższy poziom wzrostu wynagrodzeń w porównaniu ze wzrostem kosztów utrzymania. W sferze produkcji przemysłowej obserwuje się istnienie inercji inflacyjnej.

Do 1995 r. w przemyśle generalnie nie obserwuje się wpływu kosztów na zmiany cen produkcji sprzedanej, o czym świadczą ujemne wskaźniki odchyień deflatorów poszczególnych rodzajów kosztów od wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej.¹⁰ Taki wpływ występował okresowo i dotyczył wybranych grup kosztów, np. kosztów wynagrodzeń w I kw. 1994 r., kosztów energii w IV kw. tegoż roku itp. Prawidłowość powyższa dotyczy przemysłu jako całości i dwóch jego sekcji, a mianowicie działalności produkcyjnej oraz górnictwa i kopalnictwa. W sekcji zaopatrywania w energię elektryczną, gaz i wodę poszczególne grupy kosztów wywierają wpływ na poziom cen produkcji sprzedanej. W 1995 r. obserwowana jest zmiana sytuacji w zakresie wzajemnego kształtowania się relacji dynamiki kosztów i przychodów ze sprzedaży. Koszty ogółem wzrosły o 48% przy wzroście przychodów ze sprzedaży towarów i materiałów o 41,6%.¹¹ W przemyśle ogółem oraz górnictwie i kopalnictwie, a także w działalności produkcyjnej widoczna stała się presja kosztów na wzrost cen. Koszty materiałów i surowców do produkcji rosnące szybciej niż ogólny wskaźnik wzrostu cen produkcji sprzedanej wymuszają inflacyjny wzrost cen produkcji. W latach 1994–1995 koszty energii nie tworzyły inflacyjnego zagrożenia w przemyśle jako całości.¹² Natomiast w sekcji górnictwa i kopalnictwa ceny energii zużywanej do produkcji powodują silną presję na wzrost cen produkcji własnej. Od 1995 r. w przemyśle utrzymuje się tendencja oddziaływania wzrostu kosztów na poziom cen. Wskaźniki liczone w cenach bieżących potwierdzają fakt szybszego wzrostu kosztów ogółem niż przychodów ze sprzedaży dóbr. Nastąpiło jednak zmniejszenie siły nacisku kosztów na wzrost

⁹ *Ceny w gospodarce narodowej*, GUS, Warszawa 1996, s. 16.

¹⁰ Deflator jest wskaźnikiem wzrostu cen dla danej grupy kosztów. Obliczany jest jako iloraz dynamiki kosztów w danym okresie do analogicznego okresu roku poprzedniego i analogicznie liczonej dynamiki wolumenu produkcji sprzedanej w tym okresie razy 100. Wskaźnik odchylenia w punktach procentowych stanowi różnicę deflatora i wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej.

¹¹ G. Machura-Bocian, *Wpływ zmian kosztów produkcji na wzrost cen*, Warszawa 1996, s. 18.

¹² *Informacja statystyczna o wzroście cen*, GUS, Warszawa 1996, s. 11.

cen produkcji sprzedanej przemysłu. Wskaźnik ilustrujący odchylenie deflatora kosztów ogółem od wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej przemysłu uległ obniżeniu. W 1995 r. deflator kosztów był o 8,9% wyższy od wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej. W 1996 r. analogiczna różnica zmniejszyła się o 0,8%. Zmianom w czasie uległ wpływ poszczególnych rodzajów kosztów na kształtowanie się cen. Wspomniany brak wpływu kosztów na poziom cen (ujemne wskaźniki odchylen deflatorów od wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej) ewoluuje w kierunku ujawniania się grup kosztów wpływających w poszczególnych okresach na wzrost cen. W 1995 r. koszty materiałów i surowców zużywanych do produkcji w przemyśle znacznie oddziałują na poziom cen. Deflator tej grupy kosztów jest w tym okresie o 5,3% wyższy niż wskaźnik wzrostu cen produkcji sprzedanej przemysłu.¹³ W przemyśle notowany jest znaczny wzrost poziomu kosztów prostych.

Na wysokość cen wywierają wpływ koszty związane z opodatkowaniem i opłatami, usługami oraz płacami i świadczeniami na rzecz pracowników. Koszty energii nie oddziałują na wzrost cen produkcji sprzedanej przemysłu jako całości, z wyjątkiem sekcji górnictwa i kopalnictwa oraz zaopatrzenia w energię elektryczną, gaz i wodę. W sekcjach tych zmiany poziomu kosztów energii wywierają wpływ na wysokość cen ich własnej produkcji. Wymienione sekcje charakteryzują się prawie dwukrotnie większym, niż przeciętny dla przemysłu, udziałem kosztów energii w strukturze kosztów produkcji. Wzajemne kształtowanie się relacji kosztowo-cenowych w przemyśle i jego sekcjach znajdują potwierdzenie w analizach szczegółowych dotyczących wybranych działów produkcji przemysłowej. Są to działy składające się na sekcję działalności produkcyjnej, których produkcja stanowi co najmniej 4% produkcji tworzonej w sekcji. W grupie tej znajdują się następujące działy produkcji: produktów spożywczych i napojów (25,5% – udział w produkcji sprzedanej działalności produkcyjnej), chemikaliów i wyrobów chemicznych (8,1%), metali (7,6%), maszyn i urządzeń (7%), pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep (6%), koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych (5%), produkcji wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych (4,7%), wyrobów z metali (4%).¹⁴ Wymienione działy wytwarzają około 70% produkcji sprzedanej. Ich przychody ze sprzedaży stanowią 70,5% przychodów ze sprzedaży całej sekcji. W wymienionych działach, oprócz działów produkcji maszyn i urządzeń oraz produkcji przyczep i naczep, deflatory poszczególnych grup kosztów ukształtowały się znacznie powyżej wskaźników wzrostu cen produkcji sprzedanej, co wskazuje na występowanie w tych działach znacznego nacisku poszczególnych grup kosztów

¹³ *Raport o inflacji*, NBP, Warszawa 1996, s. 73.

¹⁴ Do działu tego należą między innymi produkcja: szkła i wyrobów szklanych, wyrobów ceramicznych, cegły, dachówek, cementu, wapna i gipsu, wyrobów z cementu, betonu i gipsu, artykułów ściernych oraz cięcie, formowanie i wykańczanie kamieni.

na ceny.¹⁵ Obserwuje się występowanie szczególnie wysokich deflatorów oraz dużych ich odchyień od cen produkcji sprzedanej dla kosztów wynagrodzeń i kosztów świadczeń na rzecz pracowników. Są one znacznie wyższe niż analogiczne wskaźniki dla kosztów ogółem.

WPLYW KOSZTÓW ZWIĄZANYCH Z WYNAGRODZENIEM ZA PRACĘ W PRZEMYŚLE NA WZROST CEN

Wzrost kosztów związanych bezpośrednio z opłacaniem pracy, jak też związanych z nią kosztów świadczeń na rzecz pracowników jest kluczowym problemem inflacyjnym w przemyśle. Z punktu widzenia pracodawcy integralną częścią kosztów pracy związanych z zatrudnieniem są świadczenia na rzecz pracowników. Składają się na nie składki z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz różnego rodzaju świadczenia, np. dopłaty do bletów, szkolenia pracowników, odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych itp., które w dużym stopniu wywierają wpływ na wzrost kosztów produkcji. Świadczenia ponoszone przez pracodawców na rzecz pracowników powiększają fundusz płac w przemyśle średnio o 50%. Jest to niebagatelna kwota wpływająca na wzrost kosztów pracy. Analiza kosztów związanych z zatrudnieniem w przemyśle i jego sekcjach oraz w wybranych działach działalności produkcyjnej wskazuje, że dynamika nominalnego przeciętnego miesięcznego kosztu wynagrodzenia związanego z zatrudnieniem pracownika (faktyczny wydatek płacowy) jest większa niż dynamika nominalnego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego brutto (płaca pracownika). Jedyne wskaźniki w sekcji górnictwa i kopalnictwa oraz działów produkcji metali oraz produkcji koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych wykazują okresowe odstępstwa od tej zasady. Koszty wynagrodzeń najszybciej rosną w działalności produkcyjnej – o 28,8% wobec średniego wzrostu dla przemysłu o 27,4%.¹⁶ Natomiast spośród ośmiu wspomnianych wcześniej działów zaliczanych do działalności produkcyjnej w pięciu wystąpił wzrost pełnego kosztu wynagrodzeń wyższy od przeciętnego dla całej sekcji. Można uznać, że wzrost kosztów związanych z wynagrodzeniem za pracę w pięciu działach, które wytwarzają ponad 50% produkcji sprzedanej całej sekcji stanowi czynnik inflacyjny. Kształtowanie się przeciętnych płac i kosztów pracy na 1 zatrudnionego w przemyśle i jego sekcjach oraz wybranych działach w 1996 r. zawiera tabela 9.

¹⁵ *Źródła zagrożeń inflacyjnych*, NBP, Warszawa 1995, s. 43.

¹⁶ *Biuletyn Statystyczny*, GUS Warszawa 1996, nr 7, s. 39.

Tab. 9. Kształtowanie się przeciętnych płac brutto i kosztów pracy na 1 zatrudnionego w przemyśle i jego sekcjach oraz wybranych działach w 1996 r. %

Average salaries, gross, and labour costs per 1 employed person in industry and its sections and selected sectors in 1996, in %

Wyszczególnienie	I-III	I-VI	I-IX	I-XII
	Analogiczny okres 1995 r. = 100			
Przemysł				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	128,7	127,3	127,3	126,4
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	129,9	131,1	129,3	127,4
Górnictwo i kopalnictwo				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	132,6	129,2	128,3	127,7
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	134,1	132,9	130,7	125,8
Działalność produkcyjna				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	129,1	127,8	127,8	127,1
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	128,8	131,2	129,8	128,8
Produkcja artykułów spożywczych i napojów				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	131,5	129,5	128,5	126,9
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	132,9	138,2	134,0	131,6
Produkcja koksu, przetworów z ropy naftowej i pochodnych				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	124,6	122,0	122,9	123,1
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	130,7	127,7	126,2	122,9
Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	137,4	133,8	133,1	130,3
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	109,5	124,5	133,2	132,9
Produkcja wyrobów z surowców niemetalicznych				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	124,7	126,1	127,1	126,9
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	134,4	132,2	130,6	127,3
Produkcja metali				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	130,8	131,0	130,4	129,0
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	132,2	133,2	129,5	126,5
Produkcja wyrobów z metali				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	129,9	127,2	127,2	127,5
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	130,8	132,1	127,2	128,7
Produkcja maszyn i urządzeń				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	130,6	128,8	128,8	128,8
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	128,1	129,2	129,7	129,7
Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	127,9	128,9	131,0	133,4
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	130,3	130,6	133,0	134,5
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę				
a) przeciętne wynagrodzenie miesięczne	123,6	123,9	124,4	123,5
b) przeciętny miesięczny pełny koszt pracy	132,2	129,8	126,9	126,8

Źródło: dane GUS.

W 1996 r. uzyskanie jednej złotówki przychodu ze sprzedaży w przemyśle następuje w wyniku wydatkowania 18 groszy na płace i świadczenia na rzecz pracowników. Zdecydowanie większe pełne płacowe obciążenie jednej złotówki przychodu ze sprzedaży charakteryzuje sekcję górnictwa i kopalnictwa – 49 groszy. Poniżej średniej ukształtował się ten wskaźnik dla działalności produkcyjnej – ok. 16 groszy i dla sekcji zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę – ok. 11 groszy. Wśród działów należących do działalności produkcyjnej najwyższe (powyżej średniej dla działalności produkcyjnej) wskaźniki poziomu płacowych kosztów uzyskania przychodów ze sprzedaży obserwuje się w działach produkcji: maszyn i urządzeń – 26,3%, wyrobów z metali – 23,2%, wyrobów z surowców niemetalicznych – 23,1%, metali – 18,2%.¹⁷

Przeprowadzona analiza potwierdza tezę o wpływie kosztów produkcji na inflacyjny wzrost cen. W ostatnim okresie obserwowane jest zjawisko wpływu prawie wszystkich grup kosztów na poziom cen produkcji sprzedanej. Z dużą siłą ujawnił się problem nominalnych kosztów pracy ponoszonych przez pracodawców. Istnieje konieczność zwiększenia kontroli wzrostu kosztów produkcji, a w szczególności kosztów wynagrodzeń (zwłaszcza w sekcji górnictwa i kopalnictwa, a także w działach produkcji wyrobów z metali oraz produkcji maszyn i urządzeń), ponieważ w dłuższym okresie nierealne może okazać się utrzymanie siły nabywczej złotego na zakładanym poziomie skorelowanym z redukcją wskaźnika inflacji. W analizie oddziaływania tempa wzrostu wynagrodzeń na ceny dominuje spojrzenie kosztowe od strony pracodawcy. Analiza zostanie uzupełniona spojrzeniem od strony pracownika, biorąc pod uwagę siłę nabywczą płacy i stopień opłacania intensyfikacji pracy wyrażającej się wzrostem produkcji. W 1996 r. płace realne brutto rosły w przemyśle, jego sekcjach i działach. Kształtowanie się przeciętnego wynagrodzenia brutto nominalnego i realnego w 1996 r. przedstawia tabela 10.

Uwzględnienie wzrostu wolumenu produkcji sprzedanej w danym okresie, który jako efekt wzrostu wydajności pracy powinien znajdować odzwierciedlenie we wzroście płac pozwala stwierdzić, że w przemyśle, a w szczególności w działalności produkcyjnej, wzrost realnych płac brutto był niedostateczny. W dziedzinach, w których nastąpił spadek lub minimalny wzrost produkcji nastąpił wzrost płac realnych brutto, np. w górnictwie i kopalnictwie, zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz i wodę, produkcji koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych, produkcji chemikaliów i wyrobów chemicznych oraz produkcji metali. W działach produkcji wyrobów z metali oraz produkcji maszyn i urządzeń obserwuje się najsilniejszy wpływ pełnych kosztów wynagrodzeń na poziom cen. Po uwzględnieniu w nich znacznego w tych działach wzrostu wolumenu produkcji obserwowany jest spadek płac realnych, przy czym zakres obniżki płac realnych w tych działach jest duży. Natomiast w sekcji górnictwa

¹⁷ *Informacja o sytuacji gospodarczej kraju*, GUS, Warszawa 1996, s. 37.

Tab. 10. Kształtowanie się przeciętnego wynagrodzenia brutto w 1996 r.*
Average salary, gross, in 1996

Wyszczególnienie	Płaca brutto	Realna płaca brutto	Realna płaca brutto uwzględniająca wzrost wolumenu produkcji
Przemysł	126,4	105,4	96,9
Górnictwo i kopalnictwo	127,7	106,5	105,7
Działalność produkcyjna	127,1	106,0	95,5
a) produkcja artykułów spożywczych i napojów	126,9	105,8	94,3
b) produkcja koksu, przetworów z ropy naftowej i pochodnych	123,1	102,7	102,8
c) produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych	130,3	108,7	103,1
d) produkcja wyrobów z surowców niemetalicznych	126,9	105,8	99,4
e) produkcja metali	129,0	107,6	107,5
f) produkcja wyrobów z metali	127,5	106,3	90,8
g) produkcja maszyn i urządzeń	128,8	107,4	95,5
h) produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep	133,4	111,3	80,2
i) zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	123,5	103,0	104,2

* Jako deflatora płacy brutto użyto wskaźnika cen dóbr i usług konsumpcyjnych w 1996 r. do roku poprzedniego.

Źródło: dane GUS.

i kopalnictwa, w której koszty wynagrodzeń równie silnie oddziałują na poziom cen, wzrost płac nominalnych jest tak duży, że po uwzględnieniu wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych nabywanych za płace, jak i minimalnie rosnącego wolumenu produkcji w tej sekcji nastąpił wzrost płacy realnej brutto o 5,7%.

Kształtowanie poziomu płac przeciętnych determinowane jest przez wzrost kosztów utrzymania. Jednak nie cały wzrost cen kompensowany jest przez wzrost płac. Na wysokość płac przeciętnych istotny wpływ wywiera wzrost wydajności pracy. Zasady wynagradzania w gałęziach przemysłu i działach gospodarki, w których nie udało się wyodrębnić tego efektu, wynikają z dominującej w przeszłości polityki centrum preferującego rozwój określonych branż. Z wyjątkiem przemysłu węglowego i energetycznego ważnym czynnikiem oddziałującym na kształtowanie płac jest nierównowaga na rynku siły roboczej. Głównym czynnikiem wzrostu płac jest inflacja, a następnie wydajność pracy. Dominującym czynnikiem kształtującym płace jest nadal wzrost kosztów utrzymania.¹⁸

Reasumując, obserwacje dotyczące kształtowania się poziomu deflatorów poszczególnych rodzajów kosztów i wskaźnika wzrostu cen produkcji sprzedanej w przedsiębiorstwach przemysłowych wskazują, że w miarę upływu czasu

¹⁸ A. Welfe, *Determinanty wzrostu płac*, „*Ekonomista*” 1997, nr 4, s. 468.

zmieniła się sytuacja w zakresie inflacyjnego oddziaływania kosztów. W dłuższym okresie stają się one coraz bardziej inflacyjne. W 1994 r. wzrost cen w większości przypadków nie był generowany przez koszty zarówno w przemyśle jako całości, jak i jego sekcjach. Natomiast od 1995 r. obserwowane jest zjawisko wpływu zmian kosztów na inflacyjny wzrost cen.

Inflacja stymulowana jest między innymi wzrostem cen produktów żywnościowych i cen administrowanych. Uwidoczniły się obniżające poziom inflacji efekty słabnącego popytu. Podosycają ją jednak płacowe konsekwencje wcześniejszego wzrostu cen, wciąż wysokie stopy procentowe oraz wzrost realnej podaży pieniądza. Główną cechą inflacji pozostała jej inercyjność, która wydaje się pogłębiać. Obserwowany jest silniejszy realny wpływ dewaluacji złotego na procesy inflacyjne. Jako niepokojące z punktu widzenia przyszłych procesów inflacyjnych uznawane jest pogłębianie się deficytu handlowego oraz wzrost zadłużania się gospodarstw domowych i innych podmiotów gospodarczych.¹⁹

SUMMARY

Increase in the level of costs is certainly one of the reasons for inflation phenomena taking place in the economy. The paper presents an estimation of the effect of changes in production costs on the increase in the level of industrial production costs. The analysis of the effect of changes in production costs on the changes in the costs of the sold production, and indirectly on the changes in the value of incomes from the sale of goods and services, is performed on the basis of indexes of prices of the production sold in industry, building production, transport services, storage and communications. It follows from the analysis that the greatest concentration of production takes place in industry. The establishments which occupy the dominating position on the market can create the prices for the goods they produce and the services they render. One of the causes why the prices of goods and services in industry, building and transport goes up is a costly pressure of inflation. Within the existing reserves of production and services, there is no increase of inflation caused by lack of adjustment between production structure and demand. The formation of the level of inflation rate is mostly affected by the phenomena of costs and prices in industry, since it is the latter that takes up the foremost place in total incomes and costs. The most inflationary factor in the structure of the kinds of costs is the growth of prices for materials. However, the increase of costs directly connected with paying for work and for the costs of services for workers is the crucial factor increasing inflation.

¹⁹ T. Kozak-Lisiecka, *Ceny i procesy inflacyjne [w:] Gospodarka Polski w procesie transformacji*, IRiSS, Warszawa 1996, s. 135.

